

DİLİN KÖKENİ

THE ORIGIN OF LANGUAGE

Burcu İlkay Karaman*

Özet

Günümüzde dünyada yaklaşık 6.000 değişik dil konuşulmaktadır. Bunlar birbirleri ile ilintili ve 20 dil ailesine mensuptur. Bu ilintilenme kökensel olabileceği gibi, sesbilgisel, biçimbilimsel, ve/ya dilbilgisel yapıda mevcuttur. Kısacası diller birbiri ile akrabadır. Bir kurama göre günümüzde mevcut olan bütün dillerin çıkış noktası tek bir dildir. Başka bir kurama göre ise insanın evrilmesiyle birlikte dünyanın çeşitli noktalarında aynı dönemlerde insanlar farklı olanaklardan konuşma üretimine geçmiştir. Dilbilimcilerin araştırma konularının içerisinde yanıtlanması gereken asıl soru dil bir kez mi, yoksa çok kez mi doğmuştur?

Son iki asırda biliminsanları dilin kökenine dair farklı kaynaklara gönderimde bulunmuştur; kimine göre kaynak tanrı iken, kimine göre doğadaki sesler, hatta toplumsal iletişim, ya da fiziksel uyumdur. Alet yapımı ve genler de diğer olasılıklar arasında yer almaktadır.

Son gelişmelerle birlikte günümüze değin dilin kökeni hakkında toplam on yedi dilbilimsel kuram oluşturulmuştur. Bunlar tek tek ya da toplamda dilin kökenine dair, çoğu dilbilimciler tarafından ortaya atılmış, ancak psikolog, antropolog, felsefeci ve biyologların da katkılarıyla oluşturulmuş kuramlardır. Dilin kökenine dair bu on yedi kuram hakkında bilgi verirken aynı zamanda bunları dilbilimsel açıdan tartışmak da kaçınılmaz olmuştur. O nedenledir ki, burada dilin kökeni kuramlarını ağırlıklı olarak dilbilimsel bir yaklaşımla tartışarak sunmak zorunlu hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilimi, Dil Tarihi, Dilin Kökeni, Dil Evrimi.

Abstract

Approxiamately 6.000 languages are spoken today all over the world which are related to each other and belong to some 20 language families. These relations can be present in the etymologic as well as phonetic, morphologic, and/or grammatical structure. This strongly suggests that languages are in close relation. According to a theory, today's languages derive from one origin. Another theory states that, with the evolution of humans, several languages appeared around the same time in different locations. Thus, linguistic investigations on the origin of language revolve around the question as to whether language was born once or several times.

In the last two centuries, scientists referred to different sources on the origin of language; some refer to the divine source, whereas others relate the emergence of language to sounds in nature, social interaction or even physical adaptation. Tool-making and genetics are the other two possibilities.

In view of recent developments, there exist seventeen linguistic theories dedicated to the origin of language. As proposed by psychologists, anthropologists, philosophers and biologists these constitute, either in isolation or viewed in total, the basis of all languages at present. Thus, in this article, it has become inevitable to present and discuss theories revolving around the origins of language predominantly from a linguistic point of view.

Key Words: Linguistics, History of Language, The Origin of Language, Language Evolution.

* Doç., Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilim Bölümü.

Giriş

Dil nasıl oluşmuştur? Söz uçar, yazı kalır misali, konuşmadan geriye iz kalamayacağı gibi, yazının icadı da konuşmadan çok sonraki tarihlerde gerçekleştiğinden, biliminsanları dilin oluşumuna dair ancak varsayımlar üretilebilmiştir.

Evrin Biyoloğu **Quentin Atkinson** (2011) özellikle Afrika dillerinin diğer dillere oranla daha fazla ses birimleri barındırdığından dilin coğrafi kökeninin Afrika'da olabileceğine dikkat çekmiştir. Araştırmacılar ilkel insanların kullanmış olduğu dilin tanımını yapmakta güçlük çekmektedir. Bazı araştırmacılara göre Homo Habilis'in kullanmış olduğu **öncü dili** (*proto-language*) ilk dil olarak benimserken, diğer araştırmacılar ilk konuşan insanın Homo Erectus olduğunu ileri sürmektedir. Ancak, çoğu araştırmacı modern dilin Homo Sapiens'ler tarafından konuşulduğunu savunmaktadır. Homo Habilis'lerin yaklaşık 2.300.000 sene önce alet icat ettiği bilinmektedir. Bu da Homo Habilis'lerin ataları Australopithecus'lardan daha gelişmiş bilişsel işlevlere sahip olduklarını göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre beyindeki Temporal, Parietal ve Oksipital Lob'lar ilk kez Homo Habilis'lerde fiziksel olarak birbiriyle bağlantılıdır. Bu üç lobun kesiştiği yerde konuşma üretiminden sorumlu olan Wernicke Bölgesi bulunmaktadır. Beyindeki bu bağlantılar, fiziksel olarak insanın alet yapmasına olanak verirken, dilin bu şekilde ortaya çıktığı savı da böylece güç kazanmıştır (Bkz. Cysouw et. al., 2012).

Dilin kökeni tartışmalarına dair yapılan çeşitli sınıflandırmalar vardır. Bu sınıflandırmalara bakılacak olursa son iki asırda kaynak olarak tanrıdan genetik yapıya doğru bir geçiş görülebilir:

1. **Kaynak olarak Tanrı** (*The Divine Source*)
2. **Kaynak olarak Doğadaki Sesler** (*The Natural Sound Source*)
3. **Kaynak olarak Toplumsal İletişim** (*The Social Interaction Source*)
4. **Kaynak olarak Fiziksel Uyum** (*The Physical Adaptation Source*)
5. **Kaynak olarak Alet Yapımı** (*The Tool-Making Source*)
6. **Kaynak olarak Genler** (*The Genetic Source*)

Dilin kökeninin kaynağı nerede gösterilirse gösterilsin, burada değinebileceğimiz on yedi dilbilimsel kuram vardır. Bu kuramlar ortaya atıldıkları sıraya göre kronolojik olarak aşağıda verilmiştir:

1. **Doğalcılık Kuramı** (*Nativistic Theory/Ding-dong Theory*)
2. **Mırıldanma Kuramı** (*Sing-Song Theory/La-la Theory*)
3. **İşbirlikçilik Kuramı** (*Labour Theory/Yo-he-ho Theory*)
4. **Yansıma Kuramı** (*Echoic Theory/Bow-wow Theory/Cuckoo Theory*)
5. **Alışkısalsal Kuram** (*Festal Theory/Ta-ra-ra-boom-de ay Theory*)
6. **İşaret Dili Kuramı** (*Gestural Theory/Gesture Speech Theory/Oral Gesture Theory/Mouth-Gesture Theory/Ta-ta Theory/Chew-chew Theory*)
7. **Ünlem Kuramı** (*Interjectional Theory/Pooh-pooh Theory*)
8. **Güneş-Dil Kuramı** (*The Solar Theory*)
9. **Yalan Varsayımı/Üstünlük Kuramı** (*Watch the Birdie Theory*)
10. **İletişme Kuramı** (*Contact Theory/Wah-wah Theory*)
11. **Avlanma Kuramı** (*The Tally-ho Theory*)
12. **Glossolali Varsayımı** (*The Psychedelic Glossolalia Hypothesis*)
13. **Seslem Kuramı** (*The Mama Theory*)
14. **Okus Pokus Kuramı** (*The Hocus pocus Theory*)
15. **İcat Kuramı/Buldukm Kuramı** (*The Eureka! Theory*)
16. **Yan-ürün Kuramı** (*Pop Theory*)
17. **Gen Değişimini Kuramı** (*Gene Mutation Theory/Uh-oh Theory*)

Son iki asırda ilkel insanın konuşma üretimine geçiş yapması ile dilin oluşumuna ve kökenine dair birçok varsayım üretilmiştir. 1886 senesinde **Paris Dilbilimi Topluluğu** (*The Linguistics Society of Paris*) yazıdan öncesine (yaklaşık 5.000 sene öncesine) gidilemediğinden, dilin kökenine dair yapılan araştırmalara yayınlarında yer vermeyeceğine ilişkin duyuruda bulunmuştur. Ancak dilin kökenine dair araştırmalar yine de devam etmiştir. İlk olarak **sesletim kuramları** (*vocal theories*) ortaya atılmıştır. Bu kuramlara göre yaklaşık 100.000 sene önce insanda ağız içi boşluğu ve gırtlaktaki değişimler ile beyin yapısının büyümesinden sonra istemli olarak ses tellerinin harekete geçmesiyle konuşma üretimi sağlanması mümkün olmuştur.

Paleoantropolog **Richard Erskine Frere Leakey**'e (1994) göre Homo Sapiens'ler 300.000 – 400.000 sene öncesine kadar konuşma üretimine geçiş yapamamışlardır. Öte yandan Psikolog **Steven**

Pinker'e (1994) göre modern insan bazı kaynaklara göre 200.000, bazı kaynaklara göre ise 50.000 – 100.000 sene öncesine kadar konuşma üretememiştir. Homo Habilis'lerden Homo Sapiens'lere kadar 2.000.000 sene geçmiştir. Bu dönemde insan beyninde dil merkezi oluşmuştur. Başka bir kaynağa göre ise insanın bilinçli olarak alet kullanımına geçiş yapabilmesi 200.000 sene öncesinde başlamış olmasına rağmen bilinçli olarak alet yapımına geçiş 35.000 sene öncesinde başlamıştır. Bu da insanların konuşma üretimine geçiş için kabul edilen bir tarihtir.

1. Doğalcılık Kuramı (*Nativistic Theory/Ding-dong Theory*)

Dilbilimci **Friedrich Max Müller** (1861; 1877; 1887), **ses sembolizmi** (*sound symbolism*) kavramını ortaya atarak, ses ile anlamın **ilgileşimine** (*correlation*) dikkat çekmiştir. Doğalcılık Kuramı, evrende var olan nesnelere karşılık gelen mistik tınlaşım/titreşim ya da uyumun ifadesi olarak konuşma üretiminin ortaya çıktığını savunmaktadır. Küçük, sivri, yüksek nesnelerin ince ön ünlüler (*e, i, ö, ü*) ile sesletilirken, büyük, yuvarlak ve sığ nesnelerin kalın arka ünlüler (*a, ı, o, u*) ile sesletildiğine dikkat çekmiştir. Antik Dönem'de Platon ve Pisagor da dilin ortaya çıkışına dair bu özelliklerden bahsetmişlerdir (Becker, 2005; Müller, 1861; Rumbaugh, 1977; Pinker, 1994).

2. Mırıldanma Kuramı (*Sing-Song Theory/La-la Theory*)

Charles Darwin (1871), insanların konuşma üretimine geçmeden önce müzikal sesler ile iletişimlerini ve bunu birbirlerini cezp etme yolunda kullandıklarını varsaymaktadır. **Darwin'e** göre, insanın öncülleri ve her iki cinsiyeti de kapsayacak biçimde erkek ve dişi, müzikal sesler ve ritimlerle birbirlerine olan ilgi ve duyguları ifade etmiş olmalı (Fitch, 2009).

Benzer biçimde Danimarkalı Dilbilimci **Otto Jespersen** (1922), insanların konuşma üretimine geçişte coşkulu duygularını ifade etme isteğinin rol oynadığını savunmaktadır. Jespersen, dilin ortaya çıkışını iltifat etme, kur yapma ve flört etme ile ilişkilendirmektedir. Mırıldanma Kuramı'na göre insanlar mutluluk ve aşk gibi duygulanımları çıkış noktası olarak duygularını ifade etme çabasıyla mırıldanma sonucu konuşma üretimine geçmişlerdir.

3. İşbirlikçilik Kuramı (*The Social Interaction Theory/Labour Theory/Yo-he-ho Theory*)

Dilbilimci **Arthur Sigismund Diamond** (1959), Alman Felsefeci **Ludwig Noiré**'in (1877) imece usulü

çalışmaya davetiye çıkarma, yardım isteme gibi isteklendirmelerin sonucu konuşma üretimine geçilmiş olabileceğini savunduğuna değinmektedir (Ayrıca bkz. Anderson, 1998; Müller, 1887; Rumbaugh, 1977). İşbirlikçilik Kuramı'na göre imece çalışan topluluklar ağır bir nesnenin taşınması esnasında olağanüstü fiziksel aktivite gerektirdiğinden grup üyeleri arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla ritim tutarak sesler çıkarmışlardır (*Hoo-hop* gibi). Bu seslere daha sonra anlam yüklenmeye başlanmış ve dil ortaya çıkmıştır.

Ritmik seslerin vokalleşmesi sonucu dilin ortaya çıktığını savunan İşbirlikçilik Kuramı, denizci şarkısı, işçilerin çıkardığı ritmik sesler ve söylediği şarkılar ile yaptıkları işe ya da çalışmaya konsantre olmak/yoğunlaşmalarını göstermektedir. Bu kuram, konuşma üretimine geçişin insanların işi gereği çalıştığı aletlerin çıkardığı sesler ile birlikte ritim tutmalarıyla oluştuğu savını ortaya atmıştır. Ayrıca tempo (dizem), ritim, uyum, durgu gibi çeşitli **ses dalgalanmalarından** (*cadence*) oluşan vokalleşmelerin tıpkı konuşmadaki **ezgi** (*prosody*) gibi anlamı belirlemesi ve anlamlandırmaya katkı vermesi gibi işlevleri görmektedir (Bkz. Bass, Gilland & Baker, 2008).

Zorlayıcı kas hareketlerine eşlik eden ritmik gayret ile beraber gırtlak, dil, dudaklar ve yumuşak damağın aralıklarla nefes tutup vermayla ses tellerinin titreşmesi sonucu ilkel yansıma sesler ortaya çıkarak ses üretimi gerçekleşmiştir. Bu bakımdan söz konusu kuramın insanı sosyal bir varlık olarak gösterdiği söylenebilir (Harris, 1996).

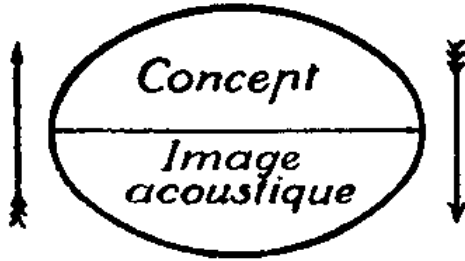
Ancak, İşbirlikçilik Kuramı bu seslerin vokalleşmesini açıklayabilse bile bu vokalleşmelere kavramın nasıl ilintilendirildiğini açıklayamamaktadır.

4. Yansıma Kuramı (*Echoic Theory/Bow-wow Theory/Cuckoo Theory*)

İnsanların çevresindeki algıladıkları seslerin taklidini yapma yoluyla dilin ortaya çıkışına dair bir varsayımdır (Crystal, 1987). Bu düşüncüyü ortaya atan Danimarkalı Dilbilimci **Otto Jespersen** (1894; 1922) adını da Bow-wow Kuramı olarak adlandırmıştır. Günümüzde doğadaki seslerin taklit edilmesiyle ortaya çıkan sözcükler **yansıma sözcükler** (*onomatopoeic words*) olarak bilinir. Tüm yaşayan dillerde yansıma sözcüklerin varoluşu bu varsayımın evrenselliğine dikkat çeker. Türkiye Türkçesinden örnek olarak *gürültü*, *pataklamak*, *hışırta*, *şırıldamak*, *vızıldamak*, *dırdır* gibi sözcükler gösterilebilir.

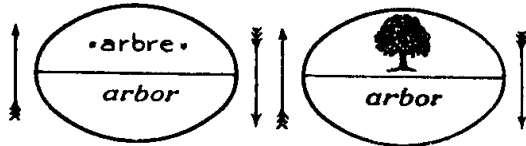
Ne var ki, günümüzde dillerin oluşumu yansıma sözcüklerden ziyade daha çok bu sözcüklerin **nedensiz** (*arbitrary*) olma ilkesine bağlanmıştır (De Saussure, 1985; Crystal, 1987). Dilbiliminin babası olarak bilinen, alanın kurucusu İsviçreli dilbilimci ve Avrupa Yapısalcısı **Ferdinand de Saussure**, “*The forms of linguistic signs bear no natural relationship to their meaning*”, yani “*Dilbilimsel imgelerin biçimsellikleriyle taşıdıkları anlam arasında doğal bir bağlantı yoktur*” diyerek (De Saussure, 1985; Crystal, 1987) *masa* sözcüğüne neden [*masa*], *sandalye* sözcüğüne neden [*sandalye*] dendiği yazı öncesine gidilemediğinden bilinmediği için nedensizliği öne sürerek söz konusu varsayımın geçerliliğini zayıflatmıştır.

De Saussure’ün dilin temel taşı olan sözcüğü tanımlama gereksiniminden ortaya çıkarak göstergeyi tanımlaması ile dilin rastsalılığı ve sözcüklerin nedensizliğine ilk kez dikkat çekilmiştir.

Çizim 01. Gösterge

De Saussure “*The connection between the signifier and the signified is arbitrary*”, yani “*Gösteren (image acoustique = sesel imge) ile gösterilen (concept = kavram) arasındaki bağ nedensizdir*” diyerek **diadik** (ikili) bir model oluşturmuş ve soyut olan düşüncenin aktarımı için somut olan sesi şart koşmuştur (De Saussure, 1985; Crystal, 1987). Düşünce, yani kavram, ile sesin arasındaki bağın ise nedensiz (yukarıya bakan ok) ve zorunlu (aşağıya bakan ok) olarak göstermiştir.

Çizim 02. Gösteren ve gösterilen.

Ancak, diyakronik anlamda dilin devingenliğine ve buna bağlı olarak bazı **ses olaylarına** (*ses/seslem düşmesi, ses/seslem gizlenimi, ses kaynaşması, ses türemesi, ikileşme, ses benzeşmesi, aykırılışma, yuvarlaklaşma, yer değiştirme, ses birleşmesi, ses kayması, ses aktarımı, ses dönüşmesi, vs.*) (Banguoğlu, 1959; Banguoğlu, 1986; Demircan, 2009; Ergin, 1962;

Karaağaç, 2010; Üçok, 2007) dikkat çekerek Yansıma Kuramı’nın desteklenebilirliği ortadadır.

Günümüzde bütün dillerde var olan bu evrensel nitelik, köken olarak dillerin tek bir dilden ve doğadaki seslerin taklidinden türediğine işaret etmektedir. Yansıma sözcükler her ne kadar dilden dile yazım ve sesletim farkı gösterebilirler de (örneğin Türkçede havlamak, İngilizcede bark), bunların zaman içerisinde değişik **ses olayları** ile evrildiğini göstermektedir.

Yansıma Kuramı’nın yetersizliği ve bazı dilbilimcilerce kabul ya da destek görmeyişi *masa, sandalye, dolap* gibi **cansız nesneler** (*inanimate objects*) ile **ilgeç, bağlaç** ya da **takı** gibi dilsel öğelerin ve **soyut kavramlara** dair sözcük oluşumunun açıklanamamasından kaynaklanmaktadır.

5. Alışkısıl Kuram (*Festl Theory/Tarara-boom-de-ay Theory*)

Alışkısıl Kuram’ı ilk öne süren **J. Donovan’a** (1891; 1892) göre dil, büyü etkisi olan ritüeller (kut törenler/alışkılar) veya törensel/alışkısıl tapınmalar ve dansların (yağmur dansı gibi) sonucu ortaya çıkmıştır (Bkz. Hewes, 1992; Langer, 1960; 1962; Goodall, 1967).

Otto Jespersen (1924), Alışkısıl Kuram ile ilkel insanların konuşma üretimine geçişini, vokal egzersizlerine benzer yarı-müzikal seslerle anlamsız şarkı söyleme ya da mırıldanmaya dayandırmaktadır. İlkel insanların bir olay karşısında doğaçlama ya da tepkisel olarak şarkı söylemeleri durumunda, ileride bu olay hatırlarda kalacak biçimde her iki olay bağdaştırılır. Bu, grup üyelerinin bir düşmanı yakalayıp öldürme olayının ardından, ölünün etrafında dans edip “*Tarara-boom-de-ay*” biçiminde şarkı söylemeleri olabilir. Böylece, belli bir ezgi ile söylenmiş bu sesler bireşimi daha sonra bu olay için bir adlandırma olur. Belki de grup üyelerinden düşmanı öldürmüş olan kişinin adı olabilir artık. Böylece, **eğretilmemsi aktarımlar** (*metaphorical transference*) ile bu adlandırma benzer olayların adlandırılmasının önünü açar. ‘Sözleri olmayan şarkıların’ olaylar ile bağdaştırılarak zamanla tek-seslemlili küçük sözcüksü yapılara dönüştürülerek dilin ortaya çıkmış olmasını Jespersen oldukça benimsiyor, çünkü dildeki kuraldışı durumların açıklanamaması düzensiz gelişen olaylar karşısında şarkıdan sırasıyla seslem/hece ve sözcüklerin, buradan da ilk dilbilgisel yapıların ortaya çıkmış olmasını mantıklı kılıyor, çünkü bu tıpkı bebeklerin dil edinimi esnasında sesler ile olay, durum, sahne ya da manzarayı bağdaştırmalarına benzer (1924).

Alışıkusal Kuram ile Jespersen birden fazla seslem barındıran uzun sözcüklerin oluşum sürecine değinerek, ilk sözcüklerin özellikle salt tek-seslemlî yapıardan oluşmuş olma görüşünü ortadan kaldırmış, çok-seslemlî yapıların olasılığına dikkat çekmiştir (Swadesh, 2006). Farklı olay, durum, sahne ya da manzara karşısında değişik seslerin üretilmesinden tut, aynı ya da benzer olay, durum, sahne ya da manzara karşısında bu seslerin farklı kültürlerde değişikler ile ifade bulmuş olması gerektiğini ortaya koyan Jespersen, bununla birlikte nedenli ve nedensiz sözcüklerin dilden dile farklı sesletildiklerini tahmin eder (ibid).

Aynı zamanda Jespersen, sözcüğün sesbilgisel yapısını oluşturan ses birleşimleri ile seslemlerin rastsallığından bahsederek, Ferdinand de Saussure'ün göstergeye dair diadik modelinde değinmiş olduğu nedensizlik ilkesini de gerekçelendirmeye yönelik katkı vermiştir.

6. İşaret Dili Kuramı (*Gestural Theory/Gesture Speech Theory/Oral Gesture Theory/Mouth-Gesture Theory/Ta-ta Theory/Chew-chew Theory*)

İşaret Dili Kuramını ilk ortaya atan **Raoul de la Grasserie** (1895), dilin eller ile yapılmakta olan bir işin ağız ve dil hareketleriyle bilinçdışı taklit edilmesiyle ortaya çıktığını savunmaktadır (Bkz. Hewes, 1992; Rumbaugh, 1977). Örneğin, *ta-ta* seslerinin ağız ile dilin ellerin hareketlerini taklit edercesine devinim göstererek vedalaşmayı simgelediği düşünülmüştür. Buna göre, vedalaşırken el sallama yerine dilini sallayarak çıkarılan ses de aynı işlevi görmektedir. (Bkz. Harris, 1996). **Charles Darwin**'den etkilenen **Sir Richard Arthur Surtees Paget** de (1930), konuşma üretiminden önce beden dili ve mimiklerin varoluşundan bahsetmektedir. Makasla bir nesneyi keserken dilimizle yaptığımız bilinçdışı hareketler de buna örnek gösterilebilir. Psikolog **Max Meyer** (1912), **Hermann Paul** (Bkz. Sommerfelt, 1954; Fano, 1962) ve Amerikalı göstergebilimci **Charles Sanders Peirce**'ten etkilenen **Charles Morris** (1946) de bu kuramı destekleyenlerdendir.

Konuşma dili, Dilbilgisel anlamda günümüz işaret dillerindeki tümce yapılarından çok da farklı yapılara sahip değildir. Yapılan araştırmalar işaret dilinin konuşma dilinde olduğu gibi başta Broca, Wernicke ve Motor Korteks bölgeleri olmak üzere aynı beyin bölgelerini devreye soktuğunu göstermektedir. El ve kol hareketlerinin kontrolünü sağlayan Motor Korteks aynı zamanda ses organlarının devinimini de sağlar.

Vilayanur S. Ramachandran'ın (2011) **sinestezi** (*synesthesia*), yani **ses anlamlama imgeçiliği** ile **ses**

sembolizmine (*sound symbolism*) yönelik araştırmaları İşaret Dili Kuramını desteklemektedir. Ramachandran'a göre konuşma üretimine geçiş, bildirilmek için ellerle yapılan işaretleşmenin ağız mimikleri ile taklit edilmesi ve sesletime dönüşümüyle gerçekleşmiştir.

Ancak, bu kuram da diğerlerinde olduğu gibi karşıt savlar ile zayıflatılmıştır. **Wilhelm Jerusalem** (1907), **Harald Höffding** (1912) ve **Vladimir Bekhterev** (1913)'e göre her sözcük illa ki beden hareketinin taklidi sonucu ortaya çıkmış olamaz, çünkü hangi dilde olursa olsun öyle sözcükler var ki işaret dili ile ifade edilmesi olanaksızdır (Bkz. Rumbaugh, 1977).

İngiliz Dilbilimci **David Crystal** (2005) da, bu kuramın duygusal ve ussal düşüncenin ifade buluşu ile ilgili eksikliklerine dikkat çekmektedir. Crystal (ibid), bu varsayımdaki sıkıntının, insanların konuşma üretimine geçiş yapmadan önce oldukça zengin bir işaret dili dağarcığına ya da birikimine sahip olmaları gerektiğini önkoşul sayıyor olması olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca Crystal, söz konusu kuramın beden diline ait bir sistematikliği varsaymakla birlikte, kuramın bu beden dilinin nasıl ortaya çıktığını açıklayamadığını da öne sürmektedir (ancak, bkz. Nikaragua İşaret Dili). İşaret dillerinin, eller, kollar ve başın devinimi ile iletişim için kullanılan **ikonik** (*iconic, imitative*) işaret dilini yansıtmaya rağmen, bu dillerin **nedensiz semboller** (*arbitrary symbols*) ile farklı kültürlerde farklı anlamları temsil ettikleri göz ardı edilmemelidir.

İşaret Dili Kuramı ile ilgili diğer bir sıkıntı ise, beden diline ait işaret ve yüz ifadeleri görülmesi zorunluluğudur. Bu demektir ki, iletişim gün ışığında, ateşin aydınlığında ya da arada bir engelin olmaması şartıyla yerine gelebilir. Yüz ifadeleri için ise, iletişim birbirlirinin yüzlerini görmeliler. Buna ilaveten, el işaretleri ile iletişim eğer eller boşta değil de bir uğraş ile meşgul ise oldukça zor hatta olanaksız görünüyor (Ayrıca Bkz. Corballis, 2002; McNeill, 1992, 2000, 2012, 2016; Kendon, 2017).

7. Ünlem Kuramı (*Interjectional Theory/Pooh-pooh Theory*)

Ünlem Kuramı, Jespersen'in adlandırmasıyla Pooh-pooh Kuramı, acı çekme, korku duyma, şaşkınlık hissetme, hayranlık duyma, ağlama gibi duyguların ifade bulduğu **yarı istem-dışı** (*semi-involuntary*) seslerle dilin ortaya çıktığını varsaymıştır (Jespersen, 1922). Kahkaha atma, refleks olarak bağırma (*Ay!*), inilti (*Of!*), rahatlama (*Oh!*), iğrenme (*Iğ!*) sesleri buna örnek gösterilebilir. Bu sesler daha sonra vokalleşerek konuşucuların söz

konusu kavrama yönelik gönderimde bulunmalarına yol açmıştır.

Aynı zamanda Ünlem Kuramı, insan dilinin ortaya çıkışını, yani insanın konuşma üretimine geçişini, gruptaki üyeleri çevresel tehlikelerden koruma amaçlı uyarı niteliği taşıyan **nedensiz sembollere** (*arbitrary symbols*) dayandırmaktadır. Öte yandan, “Onu yeme! Mideni bozar!” iletilisini veren çağrı grup üyesini korumak amaçlı iken, tehlikeden korumadan farklı olarak “Onu yeme! O benim!” çağrısı kendini korumak amaçlı kullanılmaktadır.

Ünlem Kuramı insan iletişiminin çok yönlülüğüne dikkat çeken bir kuramdır. Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, uyarı niteliği taşıyan söz konusu semboller (yani sesel imgeler) nedensiz olmakla beraber birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle söz konusu kuram, insan diline ait soyut kavramların imgeselleşmesine dair ışık tutamamaktadır.

Ancak, hayvanlar da kahkaha atma, refleks olarak bağırma (*Ay!*), inilti (*Of!*), rahatlama (*Oh!*), iğrenme (*İğ!*) sesleri benzer sesler çıkarmasına rağmen bunun sonucunda hayvanlarda insan dili gibi bir dil kullanımı ortaya çıkmamıştır. Ayrıca, İngiliz Dilbilimci **David Crystal** (2005) özellikle dili klikletme (*Cık, Cak* gibi) ve iç çekmedeki (hohlama gibi *Hah, Hoh*, türden) seslerin, gerçek ve hedefli ya da amaçlı sesletim olmadığından sesbilgisinde kullanılan ünlü ve ünsüzlerle örtüşmediğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra, günümüz dillerin evrensel bir niteliği olarak karşımıza çıkmasına rağmen söz konusu sesletimlerin sözlüklerde **giriş maddesi** (*entry*) olarak yer almayışi doğası gereği **sözcük öncesi** (*preverbal*) düzeyde bulunmasından ötürü destek görmemektedir. Bu tür dilsel öğeler standart dışı kalıp kültürel nitelikte oldukları için sesletim ve yazım değişiklerine sahip olduklarından, oldukça farklı morfolojik ve fonolojik yapılarla sahiptirler. Barındırdıkları bu tutarsızlıklar nedeniyle bazı dilbilimciler Doğalcılık Kuramı’nı desteklememektedirler.

8. Güneş-Dil Kuramı

Güneş-Dil Kuramı, dilin ortaya çıkışına dair 1935-36 senelerinde **Mustafa Kemal Atatürk** tarafından desteklenen ve bizzat geliştirilen kuramdır. Bütün varlıklara yaşam kaynağı olan güneş, dilin doğuşuna da kaynak olmuştur (Bkz. Dilâçar, 1963; Johanson & Csató, 1998; Lewis, 1999). Yalnızca dilin ortaya çıkışı ve evrimi ile sınırlı kalmamakla beraber, dilin felsefesi, psikolojisi ve sosyolojisi alanında ortaya atılan bir kuramdır.

1935 yılında Slovakya kökenli Avusturyalı Dr. **Hermann F. Kvergić**, hiç yayımlamadığı 41 sayfalık bir çalışmasını Atatürk’e gönderir. Bu çalışmanın adı

“*Türk Dillerindeki Bazı Öğelerin Psikolojisi*” dir (“*La Psychologie de Quelques Éléments des Langues Turques*”). Dilin kökenini ve dil akrabalıklarını kendine özgü bir yöntemle aydınlatmaya çalıştığı bu çalışmasında Kvergić, insanın doğa karşısındaki dilsel tepkilerinin çıkardığı ilk seslerin odağında güneşin bulunduğunu ileri sürer (Aksan, 2007). Atatürk, bu çalışmayı inceler ve incelenmek üzere **Abdülkadir İnan**, **Naim Nazım** ve **Hasan Reşit** gibi dilbilimcilere gönderir. Adı geçen dilbilimciler Kvergić’in bu çalışmasından Güneş-Dil Kuramını ortaya atarlar.

Güneş-Dil Kuramı, temel olarak dünyadaki bütün dillerin güneş kavramından başlayarak oluştuğunu kabul eder. İnsanlar, düşünce bakımından gelişme çağına erince çevrelerinde en önemli varlık olarak güneşi görürler. Bu da güneşin insan varlığı üzerindeki ana işlevi ile ilgilidir. Karanlığı yok eden, sıcaklığı yaratan, bitkileri canlandıran, günü aydınlatıp avlanmaya, yiyecek bulmaya olanak veren güneştir. *Zaman, yükseklik, uzaklık, büyüklük, renk, güç* kavramlarının kaynağı yine güneştir. Bu da güneşin adıdır ve düşünen insanın beyinde çok yönlü bir kavram olarak oluşarak güneş kavramı içinde bulunan *tanrı, aydınlık, parlaklık, ateş, sıcaklık, güç, kudret, süreklilik, çoğalma, çokluk, büyüme, büyüklük, yükseklik, kuvvet, hareket, uzunluk, zaman, yer, canlılık, ruh, renk, su* anlamlarına gelir. O, her şeyin kaynağıdır. Bu nedenle ilkel insanlar *su, ateş, toprak, büyüklük* ve benzeri somut ve soyut kavramları güneşe verdikleri tek adla anlatmışlardır. Bu kavramı anlatan ilk ses de Türk dilinin kökü olan /a:/ sesidir. Dolayısıyla *ışın, sıcaklık, uzaklık, büyüklük* kavramları da bu sözcükle anlatılmış olmalıdır. Zamanla bu kavramlar /a:/ sesinin gelişmesinden oluşan ayrı ayrı sözcüklerle anlatılır.

Bütün dünya toplumları için güneş çok önemlidir, çünkü güneş ısıtma, ısıtma (*aydınlatma*) ve yükselme özellikleriyle, bütün toplumların nazarında değerli ve yüce görülür. *Isıtma* özelliği, *ateş, duygu, heyecan ve sevgi*; ısıtma özelliği, *aydınlık, zekâ, parlaklık ve güzellik*; yükselme özelliği ise, *esas, sahip, efendi, çokluk* ve *güç* olarak kabul edilir. Isısının insanların yaşamlarını devam ettirmesini sağlaması, ışığının yol gösterici olması, insanların yiyeceklerini güneş sayesinde bulmaları nedeniyle, insanların güneşe bu kadar önem vermeleri, onu bir şekilde ifade etme isteğini doğurmuştur. Peki, ilkel insan güneşi nasıl bir sesle anlatmış olabilir? İnsanın en kolay çıkardığı, dile, dişlere, dudaklara ve ağza hiçbir özel biçim vermeyi gerektirmeyen /a/ sesidir. Kuşkusuz en kolay ifade edilebilen sesle: /a/. Bu ses, uzunca /a:/ diye söylenirse *ağ* olur. İlk bilinçli ses olan /a/ sesinin yanında, sanki bir /ı/ sesi de varmış gibi görünmektedir. Bundan, ilk ünsüzün de aslında yarı ünlü kabul edilen *ğ* olduğu anlaşılır. Demek ki ilk sözcük *ağ*’dır. Bu da yazıya *ağ* biçiminde aktarılabilir. İşte ilk sözcük bu olmalıdır. Bu sözcük güneş

demektir (Aksoy, 1982; Hatipoğlu, 1981; İmer, 1976; Korkmaz, 1982).

/a/ sesi, zamanla /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ olmuştur. /a/ sesinden sonra gelen yarı ünlü /ğ/ sesinin yerine, /y/, /g/, /k/, /h/, /u/, /b/, /m/, /p/, /t/ sesleri de kullanılabilmektedir. Bunları 8 ünlüyle birleştirdiğimizde 72 tane kök oluşturulur. Bunlara da **birinci dereceden ana kökler** denir. Belirtilen harflerin dışındaki sessiz harflerle 8 ünlünün birleştirilmesinden ise 88 kök oluşur. Bunlara da **ikinci dereceden ana kökler** denir. Böylece Türkçenin 168 tane ana kökü meydana getirilmiş olmaktadır. Bu ana köklerden hareketle, güneş sözcüğünün Türkçe kökenli olduğu kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Arapçadaki *şems* sözcüğünün de *güneş* sözcüğündeki seslerin yer değiştirmesiyle oluştuğu kabul edilmektedir. Ayrıca bazı adların da Türkçe kökenli olduğu, *Amazon* sözcüğünün *amma uzun* ifadesinden oluştuğu ya da *Niyagara* adının *ne yaygara* ifadesinden oluştuğu gibi örnekler verilerek kanıtlanmaya çalışılmıştır (Kaynak: <https://gizliliimler.tr.gg/Atat.ue.rk-ve-G.ue.ne%26%23351%3B-Dil-Teorisi.htm>; Dilâçar, 1963; Laut, 2000; Lewis, 1999). Kısacası, başlangıçta sözcükler ortaktır, sözdizimsel yapıları sonradan doğar ve diller birbirinden ayrılmaya başlar (Hatipoğlu, 1963; 1981).

Ömer Asım Aksoy'a göre (1967) yalnızca bu bile, sesbilgisel olarak bu sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu göstermeye yeterlidir, çünkü /ğ/ sesi, yalnızca Türklerde bulunmaktadır. Türkçede orijinal kök, ünlüye ünsüz gelerek kurulmuştur. Dilin bütün kök sözcükleri bu ana kök *ağ*'a insanların ses organları geliştikçe sesletbildikleri ünlü ve ünsüzleri katmalarıyla ortaya çıkmıştır. Ünlü+ünsüzle kurulan *ağ* ses biresimi ile *oğ*, *uğ* gibi 8 adet ana kök vardır. Türkçede de kök ve eklerin ünlü+ünsüzlerden oluştuğu, ana köklerin yanı sıra *at*, *ad*, *al*; *ot*, *on*, *ol* gibi ikincil köklerin bulunduğu, Türkçede en belli olanları saptanmış olan bu köklerin sayısının toplam sayısı 168 tane olduğu ileri sürülmüştür. Bu 168 kök, güneşin, sonra da güneşten alınmış ilk anlamların adı olmuştur. İşte Türkçenin kök evresi budur (İmer, 1976; TDK, 1962). Türkçede bu biçimde kurulan öğelerin hepsi güneş kavramına bağlanmıştır. Ayrıca, ünsüzlerin /ğ/ sesinden çıktığı da kabul edilmiştir (Aksan, 2007).

Ömer Asım Aksoy (1967), Güneş-Dil Kuramının yanlış yorumlandığına dikkat çekmiştir. Güneş-Dil Kuramı, *bütün* dillerin Türkçeden geldiğini ileri süren dilbilim kuramı biçiminde algılanmıştır. Aslında Atatürk'ün düşündüğü şudur: Çok eski bir tarihi bulunan ve dünyanın her yönüne yayılarak birçok ulusları egemenlikleri altına almış olan Türkler, bu ulusların dillerini elbette birçok dil varlıkları katmışlardır. Şimdi birçok dillerde

etimoloji incelemeleriyle aydınlatılmayan ve "*kaynağı bilinmiyor*" diye gösterilen birtakım sözcükler vardır. Bunlar belki de Türk asıllıdır.

Vecihe Hatipoğlu da (1981), Güneş-Dil Kuramı ile batıdan gelen sözcüklerin, aslında Türkçe ile aynı kaynaktan geldiğinin açıklandığını, sözcüklerin başka dillere girişinin Türkçe ile bağdaştırıldığını belirtmiştir. Dilin kökeni ile ilgili kuramlar çok iyi bilinenle hiç bilinmeyen arasında köprü kurmaktan ibaretti. Tanınmış dilbilimcilerin çoğu da köken sorunuyla ilgili olarak bilinmeyen bilinmeyen ile açıklamaya çalışıyorlardı. Dilbilimcilerin çoğu dilin kökenine yönelik araştırmalarda, bütün dillerin tek kaynaktan çıktığına dair görüşte uzlaşıyordu. Bu ortak kaynak, bütün dünyanın ortak ilgisini çeken güneş olabilir. İlk insan, konuşma üretimine geçişte düşüncelerini güneşin karşısında sesletmiş olabilir. Bu ses de Türkçedeki /a:/, /ak/ sesleri ile somutlaşmıştı; *ağ-ar-mak* sözcüğündeki türevleri bu izleri taşıyordu. Ünlü-ünsüz düzenindeki bu ilk sesler oluşuktan sonra, Türkçenin sesbilgisel yapısında **Büyük Ünlü Ses Uyumu**'nda (*Vowel Harmony*) olduğu gibi, sözcüklerin oluşumunda da ünlü-ünsüz dizilişi esas olmuştur. Böylece, Güneş-Dil Kuramı Türkçe ile batı dilleri arasında ortak bir kaynak bulunduğuna dikkat çekmiştir (Hatipoğlu, 1981).

Kısaca, Güneş-Dil Kuramı üç ilkeye dayandırılır (ibid):

a. Birkaç ortak seslem fosilinden değişik zamanlarda, çeşitli belgelerde çeşitli diller doğmuş, çeşitli çekimler ve ekler dillerin birbirinden ayrılmasını sağlamıştır. Başlangıçta seslemler ortak, dilbilgisel yapıları sonradan gelişerek dilleri birbirinden ayırmıştır. Zaten Hint-Avrupa dillerinde seslemlerin kökeni aranırken sonradan türemiş sesler atılıyor, esas köke gidiliyordu. Hint-Avrupa etimoloji sözlüklerinde olduğu gibi sözcüklerin kaynağı çoğu zaman bir iki ünsüz kalıntısına dayanıyor, bu ünsüzler türlü ağızlarda çeşitli ünlülerle besleniyor, türlü ulusların söz hazineleri meydana geliyordu.

b. Ses bakımından birbirine çok yakın ünsüzlerin birbirinin yerine geçmesi söz konusudur. Modern sesbilgisi de bu esasları kabul etmiştir; /b/, /p/, /v/, /f/, /m/ gibi dudak ünsüzlerinin türlü ağızlarda veya dillerde, çeşitli bölgelerde birbirinin yerine geçtiği çok görülür ve diş, damak, gırtlak ünsüzleri için de aynı görüş geçerlidir.

Bu ilk iki ilkeye dayanan Güneş-Dil Kuramı kaybolan ünlüleri köklere dolduruyor, değişen ünsüzleri yerlerine koyuyordu. Güneş-Dil Kuramının üçüncü ilkesi ise şunu belirtir:

c. Bazı ünsüzlerde bazı anlamlar birikmiştir. Bir artıdamak k sesinde bütün dünya dillerinde yakma, yanma, sıcaklık kavramlarına rastlanır. Bunun gibi

bazı ünsüzlerde bazı kavramlar toplanmış, çevrelenmiştir.

Burada esasları verilen Güneş-Dil Kuramı, kısacası Türkçenin eskiliği ve öteki dillere kaynaklık ettiğini ses ve biçimbilimsel yapıbilgisi bakımından açıklayarak savunan bir etimoloji incelemesidir (İmer, 1976). Böylece, Güneş-Dil Kuramı ile birlikte çözümlemeler yapılarak, bazı yabancı sözcüklerin Türkçeye mal edilebileceği gösterilmiştir (TDK, 1962). İnsan dilinin kökeni sorunu yüzyıllardan beri dilbilimci ve felsefecilerin fikir yürüttükleri, bazı kuramların ortaya atıldığı bir konudur. Dilin tek bir kaynaktan belli bir dilden mi, değişik kaynaklardan mı çıktığı uzunca tartışılmıştır. Yansımaların, ünlemlerin, ortak çalışmalar sırasında çıkarılan sesleri, çocukların ilk ses ve sözcüklerinin dilin doğuşunda temel olduğu gibi değişik varsayımları temel alan çok çeşitli kuramlar oluşturulmuştur (Aksan, 2007). Gerçekten de, Güneş-Dil Kuramının ana fikri, dünya dillerindeki birçok sözcüğün Türkçeden türediğidir. Ne var ki, Türkler çok eski çağlarda Orta Asya'dan dünyanın her yönüne göç etmişler, birçok ulusları egemenlikleri altına almışlar ve doğal olarak onların dillerine bazı dil öğelerini katmışlardır (Aksoy, 1982). Dolayısıyla, bu kuram, yalnızca dilbilimin değil, aynı zamanda antropoloji, arkeoloji, tarih, biyoloji ve psikoloji bilim dallarının da araştırma nesnesidir (Bkz. TDK, 1936: Güneş-Dil Teorisi Raporu). Sonuç olarak Güneş-Dil Kuramı, 1936-1937 yıllarında Türkçede özleştirme ve sadeleştirme çalışmalarını desteklemek amacıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından bizzat kaleme alınan Geometri kitabıyla geliştirilmiş, ancak dilbilimciler tarafından kabul görmeyerek kısa sürede araştırma nesnesi olmaktan çıkmıştır.

9. Yalan Varsayımı/Üstünlük Kuramı (*Lying Hypothesis/Watch the Birdie Theory*)

Amerikalı dilbilimci **Edgar Howard Sturtevant** (1947), insan dilinin karmaşılaşmasını toplumdaki bireylerin diğer bireyleri kandırarak üstünlük elde etmeleri gereksiniminden ortaya çıktığını savunmaktadır. Söz konusu kuram, **ünlem** (*exclamation*) ve **sesletim** (*vocalism*) ile ister istemez insan duygularını ve kısmen de olsa düşüncelerini ele vereceğinden, insanların bencil tutumları ve toplumdaki diğer bireylere üstünlük sağlama gayretleri nedeniyle duygu ve düşüncelerini gizlemek amacıyla dili karmaşık hale getirdiklerini iddia etmektedir.

10. İletişme Kuramı (*Contact Theory/Wah-wah Theory*)

Macar-Hollandalı psikolog **Géza Révész** (1956) insanların iletişim isteğinden ortaya çıkan ihtiyacın giderilmesi için konuşma üretimine geçtiğini savunmaktadır. Diğer bir deyişle, dil ya da konuşma üretimine geçiş, temel bir isteğin ya da dürtünün karşılanması için üretilen seslerle ortaya çıkmıştır (örneğin bebeğin açlık hissinin giderilmesi için ağlaması).

Diğer adıyla Hey Sen! Kuramı (*The Hey You! Theory*) diye de anılan İletişme Kuramı, iletişim gereksiniminin giderilmesinden başka, bireyin benliği ya da kimliğini ortaya koyması (*Ben buyum! Ben buradayım!*) ve karşı tarafı dinleyip dinlemediğini veya ona katılıp katılmadığını (*Ben sizinleyim! Seni dinliyorum! Sana katılıyorum!*) belirtmesi ile ilgili bir kuramdır. Toplumdaki bireyler ayrıca korku, kızgınlık gibi duygudurum veya acı çekme ve zor durumda kalmaları nedeniyle (*Bana yardım et! Bana yardım edin!*) ortaya çıkan gereksinimlerini ifade etmek için iletişim gereği duyduklarından konuşma üretimine geçmişlerdir. Bu nedenle bu kuram literatürde İletişme Kuramı diye geçmektedir (Révész, 1956).

11. Avlanma Kuramı (*The Tally-ho Theory*)

Ashley Montagu (1967) *The Anatomy of Swearing* (*Küfretmenin Anatomisi*) adlı kitabında Tally-ho Kuramı diye adlandırdığı Avlanma Kuramı'na kısaca değinerek, ilkel insanların birlikte avlanma esnasında iletişim kurabilme gereksiniminden konuşma üretimine geçtiklerini savunmaktadır.

12. Glossolali Varsayımı (*The Psychodelic Glossolalia Hypothesis*)

Glossolali Varsayımı, konuşma üretiminin **psiko-aktif mantarlar** (*psychoactive fungi*) nedeniyle başladığını savunmaktadır. Buna **triptamin intoksikasyonunun** (*tryptamine intoxication*) sebep olduğu düşünülmektedir. Triptamin intoksikasyonunun yaygın belirtilerinden biri ise **glossolalidir** (*glossolalia*) (Bkz. McKenna, 1984).

Afrika kıtasında kuraklık başladığında, otlak alanlar açılınca insanlar ormanları terk ederek büyük ot oburların tezeğinin yaygın olduğu bozkırlara yerleşmek zorunda kaldı. Triptamin barındıran mantar benzeri psilosib (*psilocybe*) tezekte bulunduğundan insanlara bulaşarak, beyinde etki etmiş ve karmaşık vokalleşmelere, yani sesleştirmelere, sebep vererek insanın konuşma üretimine geçmesini sağlamıştır (ibid). Ancak, modern insanın rastsal **sesleştirmeden** (*vocalisation*) imgesel dile (*symbolic language*) geçişi nasıl gerçekleştirdiklerine dair henüz kesin bilgiler mevcut değildir.

13. Seslem Kuramı (*The Mama Theory*)

C. George Boeree (2003) Seslem Kuramı ile konuşma üretimine geçişin insanın sesletebileceği en kolay **ses bireşimlerini** (*sound combinations*) çıkış noktası olarak başladığını savunmaktadır.

0-12 aylık bebeklerin dil edinimi esnasında, konuşma üretimine ünlülerin (özellikle /a/, /o/, /u/ gibi kalın ünlülerin) sesletimi ile başladığı ve ardından ünsüzlere (özellikle /b/, /m/, /p/ gibi çift-dudaksıllara) geçiş yaptığı gözlemlenmiştir. Gıgılda döneminden sonra, 6 aylık bebeklerin Babılda döneminde *ba ba, ma ma, pa pa*, gibi ardışık seslemler üretmeleri söz konusudur. Ayrıca bu dönemde bebekler işittiği sesleri de nesnelerle ilişkilendirebildikleri gibi anlamlandırabilmektedirler (Bkz. Jusczyk, 1997; Tincoff & Jusczyk, 1999; Ayrıca Bkz. Rumbaugh, 1977). Seslem Kuramı, dil evriminin bebeğin dil edinimine özdeşik gerçekleşmiş olabileceğine dikkat çekmiştir.

14. Okus Pokus Kuramı (*The Hocus pocus Theory*)

C. George Boeree (2003), Okus Pokus Kuramı ile dillerin kökeninin insan atalarının büyü ya da inanca dair yaşam biçimi ile ilişkilendirileceğine dikkat çekmek istemiştir. Söz konusu kuram, av hayvanlarına seslenişin konuşma üretimine geçişte rol oynadığını ve hayvanları adlandırmada dayanak olarak gösterilebileceğini savunmaktadır.

15. İcat Kuramı/Buldum Kuramı (*The Eureka! Theory*)

C. George Boeree (2003)'e göre, belki de dil **nedensiz** (*arbitrary*) seslere ya da sesel imgelere anlam boyutu kazandırmakla ortaya çıkmıştır. İcat Kuramı, dilin bilinçli olarak icat edildiğini savunmaktadır. Söz konusu kuram, atalarımızın nesnelere gönderimde bulunmak amacıyla sesler ürettiğini ve buradan hareketle adlandırmanın başladığını iddia etmektedir.

16. Yan-ürün Kuramı (*Pop Theory*)

Palaeontolog **Stephen Jay Gould** (1991; 2002) ile dilbilimci **Avram Noam Chomsky** (1986), dilin, insanın kendini uyumlamasından ziyade, insan evrimi süreçlerinin bir yan ürünü olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Gould (2002), Yan-ürün Kuramı için "*Language popped into existence as an evolutionary by-product*" ("*Dil, evrimin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır*") demiştir.

1980'li yıllarda **Stephen Jay Gould** ile **Elizabeth Vrba**, türlerin özelliklerindeki işlevselliğe ilişkin **koopsiyon** (*co-option*) ile **preadapsiyon** (*pre-adaption*) terimlerine ilişkin **ekzaptasyon** (*exaptation*) terimini ortaya atarlar (1982).

Yan-ürün Kuramı'na göre, dil evrimsel süreçlerin sonucu bir uyarlama (*adaptation*) değil de bir yan-ürün olarak karşımıza çıkar. Gould'un terimiyle dil bir **tabladır** (*spandrel*) ve bu tablaların ortaya çıkışı Darwin'in **ön-uyarlama** (*pre-adaptation*) adını verdiği ve **uyumlama** (*exaptation*) da diye bilinen bir sürecin sonundadır (1991; 2002).

Uyumlama (*exaptation*), belli bir işlevi yerine getirecek şekilde evrimleşen bir organın, evrim sürecinde çevrenin özelliklerine ve gereklerine bağlı olarak ayrıca daha başka uyumlayıcı düzenlemelerin ve işlevlerin gelişimine katılması sonucu ortaya çıkar. Günümüz kuşların atalarının taksonomik anlamda sürüngenler familyasında yer aldığı çağlarda tüylerinin özgün işlevinin vücut ısını korumak iken, daha sonra yan işlevsellik kazanarak kuşun uçuşuna olanak sağlaması biyolojide verilen klasik bir örnektir. Bu örnek dilbilimine uyarlanacak olursa, özgün işlevi beslenmeye yardımcı olmaktan ibaret olan dilin, ayrıca yan işlevsellik kazanıp konuşma aracı olarak da iş görmesi uyumlamaya (*exaptation*) örnek gösterilebilir. Uyumlamaya (*exaptation*) en çok anatomik ve davranışsal evrimlerde rastlanır. Biliminsanlarının uyumlamada (*exaptation*) ilgilendikleri ise, evrimsel süreçler ve bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan ürün ya da ürünlerdir; yani söz konusu karmaşık özellikleri (yiyecek tüketimi ile konuşma üretimi) ortaya çıkaran süreçler ile bunun yan-ürünü olan tasarımlar (dil) (1991; 2002).

Chomsky ile Gould dilin evrimini beynin fiziksel yapısının evrilmesine ya da alet yapma veya kural öğrenme gibi bilişsel süreçlerin devreye girmesiyle karmaşık bildirilişimin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu da beynin büyümesiyle bilişsel işlevlerin artmasına koşut olmuştur.

Günümüzde dil psikolojisinin evrimini çevreleyen tartışmalar üç değişik görüşten oluşmaktadır (2002):

- Dilin bir **uyarlama** (*adaptation*) olduğunun görüşü,
- Dilin başka bir uyarlama sonucunun **yan ürünü** (*by-product*) olduğu,
- Dilin bir **uyumlama** (*exaptation/pre-adaptation*) olduğu.

Noam Chomsky (1988), dil yetisine yönelik tartışmalarda, dilin bilişsel bir **yan-ürün** (*by-product*) ya da **tabla** (*spandrel*) olarak görülmesi gerektiğine dair öncülük etmiştir. Bir dilbilimci olarak, kuramsal açıdan **konuşma** (*speech; langue*) ile **konuşma**

üretiminin (*speaking; parole*) sonsuz bireşimlere ait bir kapasiteye sahip olduğuna dikkat çeker; çünkü belli sayıdaki sözcük ile sonsuz sözcük bireşimleri oluşturmak mümkündür. Bu çıkarımdan hareket ederek Chomsky, bilişimizin sonsuz olasılık bireşimlerini algılayabilmesi ve de oluşturabilmesi, dilimizde bulunan karmaşıklığa yol açmıştır. Hem Chomsky hem de Gould beynin karmaşıklığının kendi başına bir **uyarlama** (*adaptation*) olduğunu ve dilin de bu karmaşıklıktan ortaya çıktığı görüşündedir.

Gould'dan sonra, dilin bir uyarlama ya da bir yan-ürün olarak evrilip evrilmediğine dair görüş bildiren evrimci biyolog **W. Tecumseh Fitch** (2009), dilin kısmen ya da tamamen bir uyarlama olduğunu söylemenin doğru olmadığını savunur. Pinker ile Bloom'un "dil uyarlamanın sonucu evrildi" görüşüne karşıt bir **pan-uyarlamacı** (*pan-adaptationist*) görüş ortaya atar ve bunun yerine biyolojik temellere dayandırarak evrimsel açıdan dilin kökeninin birden fazla uyarlama sonucu karmaşık bir sistem olarak ortaya çıktığını savunur.

Benzer biçimde **Terrence Deacon** (1997) da *Sembolik Tür* (*The Symbolic Species*) adlı kitabında dilin farklı yapısal özelliklerinin zihnin evrilmesine koşut evrildiğini ve imgesel bildirilişimin diğer bilişsel süreçlerde barındığını iddia eder.

Gould'a göre (1991; 2002), **uyarlamalarda** (*adaptations*) olduğu gibi **uyumlamalar** (*exaptations*) da iki nedenden ötürü ortaya çıkar:

- Orijinal işlevselliğine gereksinim kalmadığından bir özellik yeni bir işlevle tanımlanır,
- Herhangi bir amaç için ortaya çıkmamış bile olsa, bir özellik sonradan önem kazanır.

Yeni bir işlevsellik kazanabilmesi için tipik olarak uyumlamaların (*exaptations*) yeni bir biçimi ve tasarımı oluşmalıdır. Bu savın temeli ise modern insandaki gırtlığın (*larynx*) yaklaşık 3 cm aşağıda yerleşik olmasıdır. Diğer memelilerde gırtlığın konumu modern insandakinin konumunda olmasına rağmen bu türlerin dil edinmemelerinden ileri gelir. Bu durum **uyumlamacılara** (*exaptationists*) evrilmiş bir değişkenin orijinal amacından uzaklaştığını gösterir.

17. Gen Değişimini Kuramı (*Gene Mutation Theory/Uh-oh Theory*)

Dilin, yani konuşma üretimine geçişin, 200.000 sene önce insandaki FOXP2 (*Forkhead Box P2*) geninin değişimine (mutasyona) uğramasıyla ortaya çıktığını savunan, 2002 senesinde ortaya atılan bir kuramdır (Corballis, 2011; Hurford, 2014). İnsandaki 7. Kromozomda (7q31) bulunan ve dil işlevinin

gelişmesi ile ilişkisi saptanan ilk genidir. Bu gendeki nokta değişimleri, etkilenen aile bireylerinin yarısında herhangi bir zekâ sorunu olmadan konuşma sırasında seslem (hece) ve sözcüklere uygun ses çıkarma (sesletme) ve dilbilgisel kullanım bozukluklarına neden olur. Şempanze ile son ortak atadan sonra bu genin diziliminde şempanzelerde olmayan ancak insana uzanan evrim dalında sonradan oluşan iki amino asit değişimi izlenmiştir. Bu genin bugün var olan hali ile sabitlenmesi ise yaklaşık olarak 200.000 (en erken 100.000) sene öncesine dayanmaktadır. Gen dizilimindeki son değişim bugün yaşayan modern insanın ortak atasının Afrika dışına yayılmasından önce oluşmuştur (Atasoy, 2013).

Dilin genetik ve bilişsel bileşenleri uzun süredir düşüntü altındadır, ancak kısa bir süre önce dilbilimciler, dilin nasıl çalıştığını açıklayan bir gene işaret edebiliyorlar. Evrim psikologları FOXP2 geninin insan dili evrimi ile ilişkilendirilebileceğine inanıyorlar. 1990'lı yıllarda psikodilbilimci **Myrna Gopnik** (1990; 1992) ile **Martha Crago** (1991) Britanya'nın KE ailesinde dil bozukluğuna yol açan baskın bir geni tespit eder. KE ailesinde konuşma ve dil bozukluğuna neden olan FOXP2 geninin mutasyona rastlar. Böylece, FOXP2 geninin sözdizimsel yapılar oluşturarak yüksek nitelikte bildirilişme sağlamaya olanak tanıyan dilbilgisi geni olduğu iddia edilir. İstikrarlı bir ortamda yetişen çocuklar herhangi bir yönergeye maruz kalmadan ya da gerek duymadan çok iyi derecede dil becerileri geliştirebilirler. Ancak, FOXP2 geni değişimine uğrayan bireylerin karmaşık sözdizimsel yapıların üstünden gelmede güçlük çektikleri gözlemlenir ve *gelişimsel sözel dispraksi* (*developmental verbal dyspraxia*) belirtileri gösterir (Bkz. Sampson, 2005).

FOXP2 genini taşıyan modern insan şempanzeden farklı olarak dilbilgisel yapıları öğrenen ve anlamlandırabilen tek varlıktır. Söz konusu gen büyük bir olasılıkla hominin diziliminde evrilmiş olmalıdır ki, modern insanın geninde kendine özgü **türgesi** (*allele*) vardır. Bu benzersiz türge ilk kez 100.000 ile 200.000 yıl önce ortaya çıkmış gibi görünüyor ve günümüzde modern insanın evrensel bir niteliğidir. Bu durum konuşmanın, insan evrimi sürecine bir bütün olarak bakılacak olursa, oldukça geç geliştiğine işaret etmektedir.

Bir alan olarak evrimsel dilbilim, komşu disiplinlerin gelişmesinin bir sonucu olarak hızla ortaya çıkmaktadır. Dilbiliminde, dilsel yapıların genler tarafından ne ölçüde belirlendiğine dair yapılan farklı görüşleri temsil eden sıcak tartışmaların odağında FOXP2 geninin keşfedilmesiyle yeni bir ışık saçmıştır. Kalıtsal bir dil işlev bozukluğu olan bir İngiliz ailede bu genin kopyası bulunmuştur. Yapılan deneylerde

değişimine uğratılan FOXP2 geninin farelerde sesletim oranının düşük olduğunu göstermektedir. Farelerde karşılık gelen gen değişimleri boyut ve **seselleştirme oranının** (*vocalisation rate*) düşük olduğuna işaret etmektedir.

Ancak, Gen Değişimini Kuramına dair karşıt görüş ve eleştiriler de vardır. FOXP2 insanlara özgü değildir. Fare ve ötücü kuşların kısmi değişiklikler içeren benzer genleri vardır. FOXP2 geninin fare versiyonu ile insan versiyonu arasında üç yerde farklılık olduğu saptanmıştır. Ayrıca, FOXP2 geninde ortaya çıkan değişiklikler tek başına dili oluşturmaz. Ancak, söz konusu genetik değişimler dilin biyo-sosyo-kültürel evrimine katkı vermiştir (ibid).

SONUÇ

Öncü dilin kökenine ve yapısına dair kalıntı bulunmadığından, mevcut fiziksel olanaklardan, yani salt antropolojik bulgulardan, kesin bir bilgiye ulaşmak son derece zor hatta olanaksızdır. Bu nedenle, günümüzde henüz daha, dilin nasıl ortaya çıktığına dair oluşturulan kuramların toplamı dahi yetersiz kalmaktadır (Firth, 1964). Kesin gözüyle bakılan, insan beyninin gelişimiyle beraber alet yapımına geçiş, akabinde iletişim amaçlı işaretleşme ve bunun sonucunda Motor Korteks'in ses organlarının kontrollü bir biçimde devingenliğini sağlamasıdır. Ancak dilin ortaya çıkışına dair salt dilbilimsel bir dayanak göstermek olanaksızdır; çünkü yazının icadından öncesine gitmek imkânsızdır.

Yine de, belli bir bilimsel dayanağı olmadığı halde, dilin kökeni tartışmaları türlü kestirimlerden ibaret olmasına rağmen, çıkış noktası olarak bizlere biraz olsun fikir vermektedir. Bu çok yönlü tartışmaların ortaya atılmış olduğu kuramlar, her biri tartışmaya açık da olsa, belki tek tek değil de, toplamda dilin oluşum hikâyesine dair bazı artgörüler oluşturmamıza yardımcı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Aksan, Doğan (2007) *Türkçenin Bağımsızlık Savaşı - Son 75 Yılda Türkiye Türkçesi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksoy, Ömer Asım (1967) *Yorumlar: Güneş-Dil Teorisini Yanlış Yorumlayanlar*. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Kasım 1967, Cilt: XVII, Sayı: 194, Ss. 106-111. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, Ömer Asım (1982) *Dil Gerçeği*. Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları. Çeşitli Konular Dizisi. Türk Dil Kurumu Yayınları: 491. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.

Anderson, Earl R. (1998) *A Grammar of Iconism*. London: Associated University Presses.

Atasoy, Tuğrul H. (2013) *İnsan Dilinin Ortaya Çıkışı*. Bilim ve Ütopya - Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi. Sayı 232. Yıl: 19. Ekim 2013. Ss. 50-66. İstanbul: Analiz Basım.

Atkinson, Quentin D. (2011), *Phonemic Diversity Supports A Serial Founder Effect Model Of Language Expansion From Africa*. Science Volume: 332, Issue: 6027, pp. 346-349. doi: 10.1126/science.1199295.

Banguoğlu, Tahsin (1959) *Türk Grameri*. Birinci Bölüm. Sesbilgisi. Türk Dil Kurumu Yayınlarından - Sayı: 177. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Banguoğlu, Tahsin (1986) *Türkçenin Grameri*. İkinci Basılış. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu Yayınları: 528. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Bass, Andrew H.; Gilland, Edwin H. & Baker, Robert (2008) *Evolutionary Origins for Social Vocalization in a Vertebrate Hindbrain-Spinal Compartment*. Science. Volume: 321, Issue: 5887, pp. 417-421. doi: 10.1126/science.1157632.

Becker, Carl Jadwin (2005) *A Modern Theory of Language Evolution*. New York/Lincoln/Shanghai: iUniverse Inc.

Boeree, C. George (2003) *The Origins of Language*. Shippensburg University. Erişim Adresi: http://www.oocities.org/icstirk/Teaching09/Language_origins.html & <http://webspace.ship.edu/cgboer/langorigins.html>. Erişim Tarihi: 24/09/2017.

Chomsk, Noam Avram (1986) *Knowledge of Language - Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.

Chomsk, Noam Avram (1988) *Language and Problems of Knowledge*. The Managua Lectures. Cambridge, MA: MIT Press.

Corballis, Michael C. (2002) *From Hand to Mouth: The Origins of Language*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Corballis, Michael C. (2011) *The Recursive Mind - The Origins of Human Language, Thought and Civilization*. Princeton: Princeton University Press.

Crystal, David (1987) *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crystal, David (2005) *How Language Works*. Penguin.

Cysouw, M.; Dediu, D.; Moran, S. (2012) *Comment on "Phonemic Diversity Supports a Serial Founder Effect Model of Language Expansion from Africa"*. *Science*, Volume: 335, Issue: 6069, pp. 657. doi: 10.1126/science.1208841.

Darwin, Charles (1871). *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. London: John Murray.

De Saussure, Ferdinand (1985) *Genel Dilbilim Dersleri*. Yayına Hazırlayanlar: Charles Bally ve Albert Sechehaye [Albert Riedlinger'in işbirliğiyle]. Çeviren: Berke Vardar. Ankara: BT – Birey ve Toplum Yayınları.

Deacon, Terrence W. (1997) *The Symbolic Species – The Co-evolution of Language and the Brain*. New York & London: W. W. Norton & Company.

Demircan, Ömer (2009) *Türkçenin Ses Dizimi*. İstanbul: DER Yayınları.

Diamond, Arthur Sigismund (1959) *The History and Origin of Language*. London. Reprinted in New York: Citadel Press (1965).

Dilâçar, Agop (1963) *Atatürk ve Türkçe*. Atatürk ve Türk Dili. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ss. 41-52. Ankara.

Donovan, J. (1891) III. *-The Festal Origin of Human Speech*. In: *Mind*. Volume os-XVI, Issue 64, Number: 1 October 1891, pp. 498-506, Duke University Press. doi: <https://doi.org/10.1093/mind/os-XVI.64.498>.

Donovan, J. (1892) *The Festal Origin of Human Speech*. In: *Mind*. Volume: os- XVII, Volume: 1, Number: 3, pp. 325-339, Duke University Press. doi: 10.1093/mind/os-XVI.64.498.

Ergin, Muharrem (1962) *Türk Dil Bilgisi*. Genişletilmiş İkinci Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. No: 785.

Firth, J. R. (1964) *The Tongues of Men and Speech*. Ss. 25-26. Oxford: Oxford University Press.

Fitch, W. Tecumseh (2009) *Musical Protolanguage – Darwin's Theory of Language Evolution Revisited*. Erişim Adresleri: <http://homepage.univie.ac.at/tecumseh.fitch/2010/08/05/musical-protolanguage-darwins-theory-of-language-evolution-revisited/>. <http://languagelog.ldc.upenn.edu/nll/?p=1136>.

Goodall, Jane (1967) *My Friends, The Wild Chimpanzees*. National Geographic Society.

Gopnik, Myrna (1990) *Dysphasia in an Extended Family*. In: *Nature*, 344: 715.

Gopnik, Myrna (1992) *Theoretical Implications of Inherited Dysphasia*. In: *Other Children, Other Languages*. Yonata Levy (ed.). Pp. 331-358. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Gopnik, Myrna & Crago, Martha (1991) *Familial Aggregation of the Developmental Language Disorders*. *Cognition*, 39: 1-50. doi: 10.1016/0010-0277(91)90058-C.

Gould, Stephen Jay (1991) *Exaptation – A Crucial Tool for Evolutionary Psychology*. *Journal of Social Issues*, 47, pp. 43-65.

Gould, Stephen Jay (2002) *The Structure of Evolutionary Theory*. Cambridge & London: The Bellknap Press of Harvard University Press.

Gould, Stephen Jay & Vrba, Elizabeth (1982) *Exaptation – A Missing Term in the Science of Form*. In: *Paleobiology*, 8, pp. 4-15.

Hatipoğlu, Vecihe (1981) *Cumhuriyetin 50. Yılında Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi*. 2. Baskı. TDK Tanıtma Yayınları. Dil Konuları Dizisi: 23. Türk Dil Kurumu Yayınları: 377. Ankara: Meteksan.

Harris, Roy (1996) *The Origin of Language*. Roy Harris (Editor) & Andrew Pyle (Series Editor) Bristol: Thoemmes Press.

Hewes, Gordon (1992) *History of Glottogonic Theories*. In: *Language Origin – Multidisciplinary Approach*. NATO Advanced Science Institutes Series. Series D: Behavioural and Social Sciences – Vol. 61. Jan Wind, Brunetto Chiarelli, Bernard Bichackjian & Alberto Nocentini (eds). Amsterdam: Springer Science.

Hurford, James R. (2014) *What is Wrong, and What is Right, about Current Theories of Language, in the Light of Evolution?* In: *Humana Mente Journal of Philosophical Studies*. Origin and Evolution of Language. Ferretti, Francesco & Adornetti, Ines (eds.) Issue 27, Pp. 123-133.

İmer, Kamile (1976) *Dille Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları: 422. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Jespersen, Otto (1894) *Progress in Language with Special Reference to English*. Collected English Writings. London & New York: Routledge – Taylor and Francis Group.

Jespersen, Otto (1922) *Language: Its Nature, Development and Origin*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Jespersen, Otto (1924) *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Johanson, Lars & Csátó, Éva Ágnes (1998) *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions. London & New York: Routledge.

Juszyk, Peter W. (1997) *The Discovery of Spoken Language*. Cambridge, MA: MIT Press.

Karaağaç, Günay (2010) *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kendon, Adam (2017) *Reflections on the "Gesture-First" Hypothesis of Language Origins*. *Psychonomic Bulletin & Review*. 24(1): 163-170. Published online 2016 Jul 20. doi: 10.3758/s13423-016-1117-3.

Korkmaz, Zeynep (1982) *Güneş-Dil Teorisi ve Yönelidiği Hedefler*. *Meydan Dergisi*, 601-83: 23.

Langer, Susanne K. (1960) *The Origins of Speech and Its Communicative Function*. In: *The Quarterly Journal of Speech*. Volume: XLVI, Number: 2, pp. 121-134. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00335636009382402>.

Langer, Susanne K. (1962) *Philosophical Sketches – A Study of the Human Mind in Relation to Feeling, Explored Through Art, Language, and Symbol*. New York: Barnes & Noble.

Laut, Jens Peter (2000) *Das Türkische als Ursprache? – Sprachwissenschaftliche Theorien in der Zeit des erwachenden türkischen Nationalismus*. Turcologica 44. Wiesbaden: Otto Harrasowitz Verlag.

Leakey, Richard Erskine Frere (1994) *The Origin of Humankind*. New York: Basic Books.

Lewis, Geoffrey (1999) *Turkish Language Reform – A Catastrophic Success*. Oxford: Oxford University Press.

McKenna, Terence (1984) *Food of the Gods: The Search for the Original Tree of Knowledge – A Radical History of Plants, Drugs and Human Evolution*. London & Sydney: Rider.

McNeill David (1992) *Hand and Mind*. Chicago, IL: Chicago University Press.

McNeill David (2000) *Language and Gesture*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

McNeill David (2012) *How Language Began – Gesture and Speech in Human Evolution*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

McNeill David (2016) *Why We Gesture: The Surprising Role of Hand Movements in Communication*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Montagu, Ashley (1967) *The Anatomy of Swearing*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Müller, Max Friedrich (1861) *Lectures on the Science of Language*. Elibron Classics. Project Gutenberg E-Book.

Müller, Max Friedrich (1877) *The Science of Language*. Vol. I & II. Ninth Edition. London: Spottiswood and Co.

Müller, Max Friedrich (1887) *The Science of Thought*. London: Longmans, Green and Co.

Noiré, Ludwig (1877) *Der Ursprung der Sprache*. Mainz: Verlag von Victor von Zabern.

Paget, Richard Arthur Surtees (1930) *Babel – or the Past, Present, Future of Human Speech*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.

Pinker, Steven (1994) *The Language Instinct – How the Mind Creates Language*. New York: William Morrow.

Ramachandran, Vajjanur S. (2011) *The Tell-Tale Brain – A Neuroscientist's Quest for What Makes Us Human*. New York & London: Norton & Co. Inc.

Révész, Géza (1956) *The Origins and Prehistory of Language*. London: Longmans.

Romanes, George John (1889) *Origin of Human Faculty*. In: *Brain – A Journal of Neurology*. 12 (3); 289-307. Oxford: Oxford University Press. doi: <https://doi.org/10.1093/brain/12.3.289>

Rumbaugh, Duane M. (1977) *Language Learning by a Chimpanzee: The Lana Project*. Communication and Behavior – An Interdisciplinary Series. New York/San Francisco/Londra: Academic Press.

Sampson, Geoffrey (2005) *The 'Language Instinct' Debate*. Revised Edition. London & New York: Continuum.

Sturtevant, Edgar Howard (1947) *An Introduction to Linguistic Science*. New Haven: Yale University Press.

Swadesh, Morris (2006) *The Origin and Diversification of Language*. Joel F. Scherzer (ed.). New Brunswick & London: Aldine Transaction.

TDK (1936) *Güneş Dil Teorisi Raporu*.

▪ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=136%3AGu..

▪ <http://www.tdk.gov.tr/images/G%C3%BCne%C5%9F%20Dil%20Teorisi%20ve%20Dil%20Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9F%C4%B1rmalar%C4%B1.pdf>

TDK (1962) *Dil Devriminin 30 Yılı*. TDK Tanıtma Yayınları. Dil Konuları Dizisi: 2. Türk Dil Kurumu Yayınları: 198. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Tincoff Ruth, Jusczyk Peter W. (1999) Some Beginnings of Word Comprehension in 6-Month-Olds. In: *Psychological Science*. 10 (2): 172-175. doi: 10.1111/1467-9280.00127.

Üçok, Necip (2007) *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)*. İstanbul: Multilingual.